

Razvoj i metodička načela Školskog radija Radio Zagreba

IZVORNI ZNANSTVENI RAD

Primljen: 10. 2. 2025.

Prihvaćen: 6. 4. 2025.

UDK

37.018.43:654.195.6(091)(497.521.2)

<https://doi.org/10.59549/n.166.1-2.1>

Nikolina Bujić, mag. prim. educ.

Hrvatska radiotelevizija, Zagreb

Nikolina.Bujic@hrt.hr

orcid.org/0009-0004-7113-1574

izv. prof. dr. sc. Marina Gabelica

Sveučilište u Zagrebu Učiteljski fakultet,

Zagreb

marina.gabelica@ufzg.hr

orcid.org/0000-0002-7270-0001

Sažetak

Školski radio bio je specifičan i na škole usmjeren radijski program koji je nastao u suradnji Radio Zagreba i Savjeta za prosvjetu, nauku i kulturu Narodne Republike Hrvatske pedesetih godina 20. st. Na temelju analize građe iz arhivskog sustava HRT-a, publikacija za radijske djelatnike te periodike za učitelje i nastavnike, u radu se sistematiziraju podaci o razvoju školskog radijskog programa u vrijeme emitiranja Školskog radija – od uspostavljanja redakcije 1953. godine do 1960. godine kada Školski radio postaje dijelom Školskog radija i televizije. Definiraju se i kritički opisuju obilježja faza u razvoju Školskog radija te se sagledavaju metodički principi i načela Školskog radija u kreiranju obrazovnog radijskog programa namijenjenog školama.

Ključne riječi: faze razvoja Školskog radija; metodička načela školskog radijskog programa; Radio Zagreb; Školski radio.

1. Uvod

Radio je vrlo rano prepoznat kao važan medij u školskom obrazovanju (v. Tyler, 1939) upravo zbog mogućnosti bežičnog prenošenja informacija u „svjetski najvećoj učionici“ (Schiffer, 1945). Prva zabilježena primjena radija u edukaciji bilježi se u travnju 1922. godine (Halper, 2018) kada je WGI radio u Sjedinjenim Američkim Državama emitirao predavanja profesora sa Sveučilišta Tufts u Massachusettsu (Barsook, 1922). Do kraja dvadesetih godina prošlog stoljeća oko dvjesto američkih fakulteta i koledža emitira obrazovni program (Berkman, 1992). U kontekstu školskih obrazovnih radijskih emisija u SAD-u posebno se ističe program *American School of Air*¹ koji je nastajao u suradnji radijske mreže CBS, različitih školskih odbora, lokalnih povjerenstava i zainteresiranih građana s primarnim ciljem neposredne implementacije u nastavu (Bryson, 1943). Međutim, ovaj i drugi obrazovni programi na američkom radiju vrlo brzo gube svoj značaj, prije svega zbog iznimne komercijalizacije radija.

Za razliku od SAD-a, gdje se radio smatra sredstvom zabave i oglašavanja, u Europi je radio od samih početaka smatran moćnim sredstvom za obrazovanje (Mučalo, 2010). Prvi redoviti školski radijski program u Europi emitirao se od 1924. godine u Velikoj Britaniji (BBC-jev program *Broadcasts to Schools*), nakon čega se započinje s emitiranjem i u drugim europskim zemljama (Švedskoj, Nizozemskoj, Njemačkoj i Francuskoj).

Kako bi se školski radijski program mogao uspješno integrirati u nastavu, od samih se početaka shvaća važnost suradnje radijskih postaja s obrazovnim stručnjacima i prosvjetnom vlasti. Uspoređujući školske radijske programe za djecu i mlade krajem dvadesetih godina 20. st. Keith (1929) primjećuje da je Europa već daleko ispred SAD-a, prije svega radi toga što sve europske zemlje imaju neku vrstu nacionalnog odbora za obrazovanje koji se aktivno uključio u proizvodnju obrazovnog programa².

Slijedom uspješnih iskustava integracije radija u obrazovne sustave mnogih europskih zemalja, u Hrvatskoj početkom pedesetih godina 20. stoljeća započinje su-

¹ Program se emitirao od 1930. godine. Do 1945. godine, program su pratili učitelji i učenici u 170 000 razreda (Schiffer, 1945).

² Primjerice, u Velikoj Britaniji od 1929. godine djeluje Središnje vijeće za školsko emitiranje (engl. *Central Council for Schools Broadcasting – CCSB*) čiji je zadatak bio nadgledati izradu školskog radijskog programa, educirati učitelje i nastavnike te omogućiti nesmetano praćenje školskog radijskog programa u školi (v. Carter, 2021).

stavniji proces razvoja radijsko-obrazovne vizije pri čemu Radio Zagreb igra ključnu ulogu. Iako se obrazovni programi Radio Zagreba razvijaju od početka radiofonije u Hrvatskoj, u ovom se radu naglasak stavlja na Školski radio – specifičan školski radijski program koji je nastao suradnjom Radio Zagreba i tadašnjeg Savjeta za prosvjetu, nauku i kulturu Narodne Republike Hrvatske.

2. Faze razvoja Školskog radija

O razvoju radiofonije u Hrvatskoj postoji više publikacija (v: Vončina, 1997, Vončina 1999, Mučalo, 2010 i dr.) u kojima se navode i informacije vezane uz povijesni razvoj Školskog radija. Međutim, manji je broj publikacija koje se bave isključivo ovim specifičnim radijskim programom, njegovim temeljnim metodičkim obilježjima, kao i aspiracijama tadašnjih radijskih i pedagoških djelatnika koji su zaslužni za razvoj jednog, tada, posve novog modela obrazovanja.

Na temelju analize dostupne dokumentacije, odnosno arhivske građe (iz arhivskog sustava HRT-a) te periodika i drugih dostupnih publikacija za radijske djelatnike i škole iz toga vremena, u nastavku rada sistematiziraju se podatci o razvoju školskog obrazovnog programa u vrijeme djelovanja Školskog radija od 1953. godine kada je uspostavljena redakcija, do 1958. kada dolazi do promjene u vođenju redakcije, zaključno s 1960. godinom kad Školski radio postaje dijelom Školskog radija i televizije. Razvoj školskog radijskog programa dijeli se na temeljne etape ili faze koje su određene značajnijim koracima u razvoju školskog programa te se kritički opisuje suradnja Radio Zagreba i prosvjetnih vlasti. U konačnici, sagledavaju se metodički principi i načela kojima su se vodili autori radijskoga programa prilikom stvaranja emisija te učitelji i nastavnici prilikom integracije radijskih emisija u nastavu.

2. 1. Pripremna faza – od 1951. do travnja 1953.

Pripremna faza obilježena je velikim entuzijazmom radijskih i pedagoških djelatnika te, ne manje važno, spremnošću prosvjetnih vlasti na promjene u dotadašnjem školskom sustavu i istraživanje jednog novog modela obrazovanja. Uspješan početak Školskog radija stoga možemo definirati kao rezultat triju ključnih, simultanih okolnosti. Prva se tiče općenitije reforme školstva u kojoj se otvara prostor za radio kao novi, moderni medij. Druga se okolnost odnosi na uključenje pedagoških djelatnika unutar prosvjetne vlasti koji su bili dovoljno naprednih shvaćanja da bi se angažirali oko uvođenja radija kao novog nastavnog sredstva. Treći se tiče stvaranja tehničkih preduvjeta i, dakako, spremnosti Radio Zagreba za emitiranjem takvog specifičnog programa po uzoru na druge europske države.

Godine 1949. donosi se Rezolucija III. Plenuma Centralnoga komiteta Komunističke partije čime započinju prve značajnije promjene u tadašnjem odgojno-obrazovnom sustavu. U novome se pristupu obrazovnom procesu naglasak stavlja na socijalistički odgoj i obrazovanje mladih generacija, popravljjanje postojećih nastavnih programa s tendencijom uspostavljanja osmogodišnjeg obrazovanja te, između ostalog, modernizacija nastavnog procesa, što uključuje veću dostupnost obrazovnih sadržaja i veću povezanost obrazovnog sustava s društvom (Đilas, 1950). Godine 1951. osnovan je Savjet za prosvjetu, nauku i kulturu (u daljnjem tekstu: Savjet) koji će u godinama koje slijede biti ključan dionik u stvaranju Školskog radija. Iste godine donosi se i *Zakon o narodnim školama* kojim se propisuje obvezno osmogodišnje školovanje (v. Strugar, 2023). Ovaj je Zakon postavio zadatak školama da prosvjetu i kulturu šire i izvan škola stalnom suradnjom s kulturno-prosvjetnim i ostalim društvenim organizacijama za narodno prosvjećivanje, i općenito je snažnije naglasio društvenu ulogu škole (Franković, 1953). Tim se promjenama dodatno otvorio prostor za ostvarivanje suradnje škola s institucijama kao što je Radio Zagreb.

Iako se u literaturi bilježi da se redakcija Školskog radija osniva 1953. godine na poticaj Savjeta, valja zabilježiti da je prvi impuls za pokretanje školskog programa (koji će postati Školski radio) prvotno došao od strane Radio Zagreba koji je do tada imao već dobro uhodan umjetnički, zabavni, obrazovni i povremeni školski program³ te koji je dugi niz godina pratio događanja u radiofoniji drugih europskih zemalja.

Tome u prilog svjedoči tekst urednice Školskog radija Marije Manolić (1953a) u kojem se ističe da je već 1951. Radio Zagreb uputio (tada novoosnovanom) Savjetu za prosvjetu, nauku i kulturu NR Hrvatske prijedlog za pokretanje emitiranja specijalnih emisija koje bi služile kao nadopuna školskoj nastavi. U tom se trenutku Savjet nije mogao odazvati ovome pozivu, prvenstveno zbog manjka financijskih sredstava, tehničkih kapaciteta i ljudskih potencijala (ibid.). No već dvije godine kasnije dolazi do promjene u stavovima Savjeta, uvelike zahvaljujući pedagogu i radijskom djelatniku, Ivanu Leki⁴ te pedagoginji Danici Nola.

³ Radio Zagreb stekao je iskustva emitiranja povremenih školskih emisija tijekom II. Svjetskog rata kada mnoge škole nisu radile, a radijski je program imao za zadaću pripomoći učenicima u pripremanju izvanrednih godišnjih ispita (Vončina, 1997).

⁴ Ivan Leko, tadašnji sekretar Savjeta za prosvjetu, nauku i kulturu godine 1949. postaje direktor Radio Zagreba. Njegov neposredni rad u komisijama školske reforme, sudjelovanje u kreiranju pojedinih zakona i elaborata školske reforme kao i njegova napredna shvaćanja pedagoških načela i metoda pridonijeli su boljoj suradnji škola i (u to vrijeme novog medija) radija.

Naime, Danica Nola, tadašnja inspektorica Savjeta, nedugo je nakon poziva s Radio Zagreba za suradnjom sudjelovala u BBC-jevoj konferenciji odjela za školske emisije *Broadcast to School* na kojoj je doznala više o organizaciji, radu i praktičnoj primjeni školskog radija i televizije u Ujedinjenom Kraljevstvu (Manolić, 1953a), što je zasigurno doprinijelo otvaranju Savjeta za pokretanje takvog projekta „ozvučenja škola“ (ibid.) i u Hrvatskoj.

Poučeni iskustvima iz europskih zemalja koje su u tom trenutku već planirale uvođenje školskih televizijskih emisija (Polić, 1953), Radio Zagreb i Savjet započeli su suradnju. U siječnju 1953. godine osniva se redakcija za Školski radio, čiji je zadatak bio kreirati program specijaliziran za obrazovne ustanove. Na drugom sastanku Radio Zagreba i Savjeta sastavljene su prve radijske redakcije koje su okupljale stručnjake za pojedine nastavne predmete⁵ te je određeno vrijeme trajanja emisija⁶ (Manolić, 1953a).

Na samom početku, formirana je redakcija Školskog radija bila bez tehničke baze za emitiranje programa, no krenulo se s idejom da redakcija, zajedno u suradnji sa Savjetom, ustvrdi ključne faktore uspješne integracije radija u nastavu. Dogovoreno je da će Savjet u suradnji s Radio Zagrebom pripremiti specijalne emisije za učenike osnovnih škola i gimnazija za područje grada Zagreba u namjeri da se nastavni proces unaprijedi uvođenjem novih oblika rada u nastavu, pri čemu se ističe da se plan školskih emisija mora izraditi za duži rok nego što je to uobičajeno kod redovitog radijskog programa. Cilj novih radijskih emisija jest bio pratiti nastavni plan i program, ali uz poštivanje radiofonske elastičnosti – radio je medij koji mora pratiti aktualne događaje i sukladno tome, prilagođavati program (Savjet, 10. travnja 1953.).

Također, izrijekom se poručuje da cilj radioemisija nije zamjena nastavnika već nadopuna njihova rada primjenom radijske emisije. Dakle, od samih se početaka jasno navodi da radio nikako ne može zamijeniti živu riječ nastavnika i to je jedno od prvih metodičkih načela redakcije Školskog radija, načela kojeg će se redakcija pridržavati tijekom cjelokupnog svojeg djelovanja (Redakcija za školske emisije Radio Zagreba, 27. lipnja 1956. i 18. listopada 1956.).

⁵ Osnovane su sljedeće redakcije: redakcija za hrvatski jezik i književnost, redakcija za engleski jezik i književnost, redakcija za francuski jezik i književnost, redakcija za njemački jezik i književnost, redakcija za zemljopis, redakcija za povijest, redakcija za prirodne nauke, redakcija za muziku i redakcija za fiskulturu (Manolić, 1953a).

⁶ Predviđalo se trajanje emisija od 10 do 15 minuta, osim za pjevanje i tjelesni odgoj za koji se predviđalo trajanje emisija do 20 minuta. Predviđeno je da će svaka redakcija mjesečno pripremiti dvije emisije mjesečno, što znači 80 emisija u trajanju od 1200 minuta za osnovnu školu (do 14. godine) niže razrede i 1296 minuta emisija za više razrede srednjih škola (ibid.).

Poučeni iskustvima iz dosadašnjeg rada obrazovnih i školskih radijskih programa u drugim zemljama Europe, članovi novoosnovane redakcije Školskog radija shvaćali su važnost pravovremene i kvalitetne pripreme učitelja i nastavnika sa sadržajima radijskih emisija te načinima njihove uspješne integracije u nastavni proces. Taj će zaključak povratno utjecati na izdavanje publikacija namijenjenih učiteljima i nastavnicima u sljedećim fazama razvoja školskoga programa, a među kojima se posebno ističe časopis *Radio u školi* (od 1954. godine).

2. 2. Druga faza – eksperimentalni program Školskog radija (od travnja 1953. do studenog 1953.)

Emitiranje prvog eksperimentalnog radijskog školskog programa započelo je u travnju 1953. godine i trajalo je deset dana (Vončina, 1997). Od 20. do 30. travnja emitirane su tri emisije dnevno u jutarnjem terminu, a kako bi program mogli pratiti učenici suprotnog turnusa, emisije su se reprizirale svaki tjedan. Emisije su redovito planirane u skladu s nastavnim planovima i programima u školi, a izvodile su se uz aktivnu pomoć velikog broja nastavnika i učitelja te uz suglasnost drugih pedagoških stručnjaka iz Savjeta (ibid.)

Jedan od glavnih preduvjeta uspješne integracije radijskog programa u nastavni proces svakako je bio i tehničke naravi – valjalo je provjeriti koliko škola posjeduje radio-prijemnike te ispitati kvalitetu radijskog signala. Stoga je Savjet prije početka nove školske godine 1953./1954. poslao dopis Narodnim odborima kotara o uvođenju stalnih školskih radio emisija koje će se emitirati putem „male radio-stanice Sljeme“ (Savjet, 8. srpnja 1953.). Tom je prilikom pokrenuto i istraživanje sa slušateljima, posebno školama, s ciljem provjere tehničkih uvjeta za praćenje radijskog prijenosa – ispitivala se jačina i kvaliteta signala, eventualne poteškoće i dr. Podatci su sakupljeni do 15. kolovoza 1953. radi poboljšanja signala i dosega slušanosti, a kako bi se osiguralo nesmetano emitiranje u mjesecima koji slijede (ibid.).

Istodobno, redakcija Školskog radija i Savjet u jesen 1953. pozivaju sve škole na teritoriju Hrvatske koji imaju radijske prijemnike da se registriraju kod Školskog radija kako bi im se mogli poslati planovi i programi za efikasno slušanje radijskoga programa (*Radio u školi*, 1954/55). Prvom pozivu odazvalo se 250 škola, a tijekom godine pridružilo im se još 130 (ibid.). Postupno se broj uključenih škola i pojedinaca povećavao, a zanimljive su opservacije temeljene na istraživanjima provedenima u izravnim posjetima školama i na brojnim savjetovanjima – neki su nastavnici i učitelji, posebno u manjim sredinama, u škole donosili vlastite radijske prijmnike kako bi njihovi učenici mogli pratiti radijski program (Nola, 1954). Ta je opservacija posebno zanimljiva u svjetlu tehničkih i financijskih problema na koje će tijekom svog višegodišnjeg djelovanja Školski radio nailaziti, a ukazuje na važnost motiviranosti i

otvorenosti učitelja i nastavnika bez kojih školski radijski program ne bi mogao biti uspješan.

U konačnici, eksperimentalni program radija 1953. godine ispunio je očekivanja (Manolić, 1953b), a prije svega, urodio je iskustvom koje će biti od neprocjenjive vrijednosti za daljnji razvoj programa, kao i suradnje između odgojno-obrazovnih i radijskih djelatnika.

2. 3. Treća faza – redoviti program Školskog radija (od 2. studenog 1953. do kraja 1958.)

Nakon uspješnog eksperimentalnog programa slijedi razdoblje višegodišnjeg redovitog programa Školskog radija koje će se nastaviti sve do organizacijskog izdvajanja programa iz sustava Radio Zagreba 1958., odnosno njegovog kasnijeg spajanja u širi program Školskog radija i televizije 1960. godine (v. Vončina, 1997). U ovoj se fazi primjećuje jačanje suradnje između radijskih i prosvjetnih stručnjaka – to je razdoblje prvih snažnijih koraka u uspostavljanju obrazovnog programa s jasnom namjerom integracije u nastavni proces. Također, ova je faza Školskog radija primjer jedne vrlo specifične suradnje između radijskog medija i stručnjaka za područje obrazovanja.

Redoviti program Školskog radija, pod uredništvom Marije Eker-Manolić, započeo je s emitiranjem 2. studenoga 1953. godine. Program se emitirao svakog radnog dana – za prvo polugodište trajao je od 2. studenoga do 9. siječnja 1954. godine, a za drugo polugodište od 15. veljače do 15. svibnja 1954. godine. Emisije su emitirane prvi školski sat, odnosno, od 8:05 do 8:45 u jutarnjem terminu (jer u drugo vrijeme odašiljač nije stajao na raspolaganju Školskom radiju), a reprizirale bi se sljedeći tjedan u poslijepodnevnom terminu od 14:05 do 14:45 sati. Na taj je način školama omogućeno da se bez obzira na raspored turnusa u nastavi koriste radio prijemnikom (Manolić, 1953b). U školskoj godini 1955./1956. program se emitira svakog radnog dana u trajanju od 40 minuta (od 8:05 do 8:45) putem odašiljača u Deanovcu, i isto toliko vremena (od 11:35 do 12:15) putem odašiljača Radio Sljeme (Vončina, 1999). Emisije su se ujedno snimale na magnetofonske vrpce kako bi se mogle reprizirati sljedeće godine (Vončina, 1997).

Emisije Školskog radija bile su integrirane u nastavu te su se slušale u vrijeme nastave. Kako bi se osigurala kvalitetna koordinacija nastavnih planova i radijskih emisija, u Savjetu za prosvjetu, nauku i kulturu Narodne Republike Hrvatske formiran je poseban Savjet za Školski radio⁷ (Manolić, 1953b). Savjet za Školski radio

⁷ Napomena: u literaturi koja je dostupna čitateljima, npr. Vončina (1997: 240), piše da se pri Savjetu formira posebno tijelo – Centar za školski radio, no u tekstu „Počeci školskog

bio je zadužen za suradnju između prosvjetnih radnika i redakcije Školskog radija, a oformljen je u svrhu rješavanja nastavnih problema u vezi sa školskim emisijama te za odobravanje planova i programa (ibid.).

Za kreiranje planova emisija za određenu školsku godinu, Školski radio angažira stručne komisije za pojedine predmete, sastavljene od nastavnika i drugih pedagoških stručnjaka. Prve školske godine uredništvo Radio Zagreba surađivalo je s oko 80 stručnih suradnika među kojima su bili učitelji, profesori, znanstvenici, glazbenici, redatelji, pjesnici, matematičari, prirodoslovci, filozofi i jezikoslovci. Svi su oni zajedno sudjelovali u uređivanju emisija i kreiranju školskog programa (*O programu za osnovne škole*, 1954/55).

Nakon prve godine uspješnog rada redakcije Školskog radija, Danica Nola istaknula je da je radio uspješno pronašao svoje mjesto u školi – i kao pomoć u odgojnom radu škole i u nastavnom procesu, ali i u izvanrazrednim i izvanškolskim oblicima rada (Nola, 1954).

O rastu broja uključenih škola tijekom ove faze razvoja Školskog radija svjedoče sljedeći podatci: u prvoj godini emitiranja (u školskoj godini 1953./1954.) pri Radiju Zagreb registriralo se 380 škola koje su pratile program (*Radio u školi*, 1954/55), a do godine 1955. taj je broj povećan na 830 (Redakcija za školske emisije Radio Zagreba, 27. lipnja 1956). Također, od 12. listopada 1954. godine emisije Školskog radija počele su se emitirati i iz studija u Splitu (Svete, 1954/55). Često se isticalo da postoji još mnogo škola koje posjeduju radijske prijamljke i prate školski program, no nisu se registrirale kao redoviti slušači, što dovodi do toga da „nastavnici na tim školama ne mogu pripremati učenike za slušanje pojedinih emisija, jer ne raspolažu za to potrebnim materijalima, a to znači, da postizavaju [*sic*] i znatno slabije rezultate“ (Radio u školi, 1954/55: 6).

Školski je program⁸ obuhvaćao različite emisije u ciklusima posvećenima književnosti (bajke, basne, narodne priče, poezija i dr.), jeziku (npr. *Zgode i nezgode Pante Pračka i Pere Špekulice*), zemljopisu, povijesti i privredi (npr. *Veliko putovanje po domovini*, *Reportaže iz stranih zemalja*, *U stranim zemljama*, *S mikrofonom po FNRJ* i dr.) i aktualnim temama i zbivanjima (npr. *Danas razgovaramo*).

Od 1954. godine nadalje, kako bi se redoviti školski program obogatilo, Školski radio počinje i s proširenjem satnice pripremom dodatnih emisija, posebno posve-

radija u NRH“ (Manolić, 1953b) u časopisu Radio problemi zabilježeno je da se tijelo zvalo „Savjet za Školski radio“.

⁸ Prema dostupnim podatcima, u godini 1954./1955. emitirano je 330 emisija iz 23 školska predmeta u ukupnom trajanju od 7.738 minuta (Radio u školi, 1954/55). U godini 1956./1957. emitirano je ukupno 243 emisija u trajanju od 3 360 minuta, koje su bile razvrstane u 40 ciklusa (Redakcija za školske emisije Radio Zagreba, 27. lipnja 1956.).

ćenima glazbi (*Muzičke emisije*, 1954/55: 15). Za učenike viših razreda dodatno se pripremaju sljedeći ciklusi: *Slušajte muziku*, *Engleski jezik*, *Francuski jezik*, *Njemački jezik*, *Iz povijesti umjetnosti naše zemlje*, *Muzika za vas*, *Ritam i pokret*, *Koncert, Hrvatskom u XVII. stoljeću* i dr. Pripremaju se i ciklusi emisija kojima se mlađim slušateljima pokušavaju približiti povijesne teme (npr. *Priče iz davnine*, *U društvu velikana* i dr.), ali i suvremene teme (primjerice, u emisiji *Iz škole u život* raspravlja se o problemima učenika, njihovom životu i interesima prema budućem zvanju i sl.). Također, emitiraju se i emisije o djeci – junacima, prigodne emisije vezane uz narodne praznike i različiti nagradni natječaji kojima se mladi slušatelji potiču na stvaralaštvo.

Povećanjem satnice emitiranja i repriziranja programa, proširivanjem sadržaja koji se obrađuju u emisijama, a koji su usko vezani uz nastavni program, ali i koje ga proširuju, kao i pažnjom koja se poklanja izboru stručnih suradnika, Školski radio stvorio je kvalitetan model školskog radijskog programa koji je u mnogim školama uspješno integriran u nastavni proces. Članovi redakcije Školskog radija nastavljaju suradnju s nastavnicima i učiteljima u školama – redovitim posjetima školama te razgovorima s učiteljima i učenicima nakon slušanja radijskog programa pokušavalo se prikupiti što više informacija iz prakse, a kojima bi se moglo unaprijediti emisije Školskoga radija (Švajcer 1955/56.).

U tom im je poduhvatu od velike pomoći bio i tadašnji Centar za stručno usavršavanje učitelja i nastavnika koji djeluje od školske godine 1953./1954.; u suradnji Centra i redakcije Školskoga radija provode se stručna usavršavanja učitelja i nastavnika u području uporabe radija u nastavi, ali i diskusije o mogućnostima unapređivanja programa (Duraković, 2019).

2. 3. 1. Metodička načela Školskog radija

Usprkos velikom odazivu škola, ovaj je novi oblik suradnje između radija i škola nailazio na probleme – mahom je bilo riječi o problemu tehničke opremljenosti škola u različitim dijelovima zemlje, ali i manjku stručne osposobljenosti nastavnog kadra (Nola, 1960). Zanimljivo je primijetiti kako su i radijski i pedagoški djelatnici od samih početaka vodili otvorene diskusije o problemima u školstvu i načinima na koji radijske emisije mogu doprinijeti modernizaciji i unaprjeđenju nastavnoga procesa.

Primjerice, Nola (1954) ističe da radijske emisije s umjetničkim sadržajima mogu pomoći školama koje su u to vrijeme imale vrlo oskudne biblioteke. Leko (1954/55) veliku vrijednost radija vidi u izjednačavanju obrazovanja djece gradskih i seoskih sredina. Duraković (2019) napominje da su se neka djeca, posebno u manjim sredinama, putem glazbenih radijskih emisija po prvi puta susrela s ozbiljnom glazbom. Riječ je o djeci u čijim domovima nije bilo radijskih prijarnika i koja nisu

imala prilike slušati glazbu ili posjetiti koncert. Osim toga, radio je mogao pomoći u prevladavanju i nekih konkretnih problema u tadašnjem školstvu, kao što su manjak stručnog kadra⁹, slaba opremljenost škole¹⁰ ili neadekvatan školski prostor za izvedbu određenih nastavnih predmeta¹¹ (Nola, 1954).

Do ovih i sličnih saznanja dolazilo se redovitom, neposrednom komunikacijom redakcije Školskog radija s učiteljima, nastavnicima i učenicima, organizacijom posjeta školama, seminara, savjetovanjima i korespondencijom sa slušateljima (Manolić, 1953b).

2. 3. 1. 1. Upute i smjernice za stvaratelje programa

Već i prije osnivanja redakcije Školskog radija, na proljeće 1952. godine pri Radio Zagrebu osnovan je Odsjek za studij i propagandu koji se prvenstveno bavio istraživanjem mišljenja slušatelja (Mučalo, 2010). Odsjek je godinu kasnije počeo izdavati bilten za pitanja radiofonije za radijske djelatnike – *Radio problemi* u kojem se, između ostaloga, raspravljalo i o ulozi radija u nastavnom procesu. Velik broj članaka posvećen je upravo diskusiji o ulozi radijskoga medija u nastavi u odnosu na učitelje – u kojem je obliku i pod kojim uvjetima radio prihvatljiv medij za nastavu te kakve radijske emisije trebaju biti, a da bi se kvalitetno mogle integrirati u odgojno-obrazovni proces.

Nola (1954) napominje da je većina nastavnih područja prikladna za primjenu radijskih emisija, a posebno prikladnima ističe: materinji jezik i nastavu književnosti, pjevanje, pokret i glazbu, povijest, strane jezike, povijest i zemljopis. No integracija radija u nastavni proces zahtijevala je dodatnu pripremu učitelja i nastavnika te razumijevanje specifičnosti svakog nastavnog predmeta.

U časopisu *Radio problemi*, 1954. godine Guberina je definirao neke ključne metodičke zahtjeve radija. Kao jedno od osnovnih načela Guberina ističe da je radio pomoćno sredstvo, ne zamjena za živu riječ učitelja. Emisije školskog programa trebaju nastavne sadržaje uspješno integrirati u radiofonski izraz, što znači da se u obzir mora uzimati i specifična priroda radija kao auditivnog medija. No, prema Guberini, radijske emisije nisu pogodne za sve nastavne sadržaje – primjerice, sma-

⁹ Primjerice, u školskoj godini 1953./1954. strani jezici nisu uvršteni u nastavni plan i programa za peti i šesti razred jer ga u nekim školama nije imao tko izvoditi (Nola, 1954).

¹⁰ Neopremljenost škola glazbenim instrumentima i nedostatak stručnih glazbenih kadrova često je rezultiralo završetkom školovanja učenika bez osnovnog glazbenog obrazovanja.

¹¹ Zbog nedostatka prostora u velikom broju škola nije se održavala nastava tjelesnog vježbanja ili ritmičkih i plesnih vježbi, koje su bile propisane nastavnim planom i programom, ali koje su se mogle pratiti uz školske radijske emisije.

tra da je gramofonska ploča ili magnetofon mnogo pogodnije nastavno sredstvo za poučavanje pravilnog izgovora, dok će radio zasigurno biti od pomoći u sadržajima kao što su tumačenje književnog teksta ili povijesti književnosti. Dakle, za ispravnu primjenu radijskih emisija potrebno je promišljati o mogućnostima, prednostima i nedostacima uporabe radija prilikom razrade određenih nastavnih sadržaja (Guberina, 1954).

Godine 1954. u časopisu *Radio o školi* objavljen je podsjetnik za autore školskih emisija; riječ je o tekstu preuzetom iz časopisa *Der Österreichische Schulfunk*, koji je bio namijenjen piscima sadržaja za austrijski radio (v. *Podsjetnik za autore školskih emisija*, 1954/55). U tekstu se autore programa upućuje na to da je radio pomoćno sredstvo u nastavi; glavni je zadatak emisija stvoriti sadržaje koji će poticati prirodenu dječju ljubopitljivost, želju za daljnjim radom i volju za znanjem. Kao osnovne premise strukture radijskih emisija navodi se sljedeće:

- emisije trebaju razraditi samo dio nastavnog sadržaja (ostatak sadržaja razradit će nastavnici, potaknuti emisijom);
- emisije trebaju biti tako strukturirane da se nastava može adekvatno na njih nastaviti;
- emisije trebaju moći zadržati pažnju slušatelja;
- emisije trebaju sadržajno, tematski i načinom obrade sadržaja biti prilagođene dobi učenika;
- u emisijama za djecu mlađe dobi treba se pojavljivati manji broj lica (osoba ili likova) koje trebaju biti navedene imenom, a kako bi se djeci pomoglo da lakše razumiju i pamte informacije;
- dijaloge treba prilagoditi intelektualnim mogućnostima djeteta (na način da ga i slabiji učenici mogu pratiti, ali ne previše „djetinjasto“);
- prikaz mjesta radnje ili dočaravanje atmosfere u radijskoj emisiji postiže se radiofonskim sredstvima, no uporabi radiofonskog izraza ipak valja štedljivo pristupati kako se učenici ne bi dekoncentrirali;
- za starije učenike umjesto dramatiziranih emisija puno je bolji odabir diskusija i reportaža;
- voditelji emisija upozoravaju se da razgovore vode na prirodan i pristupačan način;
- uporaba sažetih i jasnih rečeničnih konstrukcija (izbjegavati duga predavanja bez predaha kao i pretjeranu stručnost u jezičnom izrazu).

Osim ovih uputa, Juračić prema E. Daleu (1960/61: 7 – 8) kao neke od ključnih karakteristika kvalitetnih radijskih emisija definira: neposrednost i aktualnost radija (za razliku od knjiga i udžbenika, radio omogućuje slušanje/praćenje događaja u trenutku zbivanja), realizam (stvaranje dojma neposrednosti u izvještavanju, prepriča-

vanju, uprizorenju ili dramatizaciji), emocionalno djelovanje (utjecaj na osjećaje, doživljaj i motivaciju djeteta) te autentičnost (koja se postiže susretom djece – slušatelja s prvorazrednim stručnjacima, odnosno autoritetima u određenoj temi ili području).

Razrađivanje smjernica za izradu programa ukazuje na ozbiljnost kojom su autori programa pristupali svome poslu, uzimajući u obzir i specifičnost medija radija, ali i specifičnost mladih slušatelja kojima je program bio namijenjen.

2. 3. 1. 2. *Upute nastavnicima i učiteljima za uspješniju provedbu programa*

Već tijekom eksperimentalnog programa, redakcija Školskog radija primjećuje potrebu za boljom pripremom nastavnika i učitelja za uspješnu integraciju školskoga programa u nastavu. U jesen godine 1954. redakcija pokreće časopis *Radio u školi*, koji je sadržavao detaljan program i opise emisija, što je nastavnicima omogućavalo bolju pripremu i prilagodbu nastave¹². U prvim brojevima časopisa donose se opširni tekstovi vezani uz različite nastavne predmete u kojima se navodi pregled radijskih termina (datum i vrijeme), naziv ciklusa, odgojni i obrazovni cilj ciklusa, naziv pojedine emisije, nastavni predmet i uzrast učenika kojima je program namijenjen, kao i kratak opis emisije te napomene o tome kako se emisija može uklopiti u nastavni plan i program.

Već u razdoblju planiranja eksperimentalnog programa, redakcija Školskog radija emisije metodički tretira kao cjeloviti i strukturirani nastavni sadržaj, što je podrazumijevalo da svaka emisija ima svoj početak (uvođenje u temu), središnji dio (razrada teme emisije) te završni dio (izvođenje zaključaka o obrađenoj temi). Kako bi se emisije s lakoćom integrirale u nastavni sat, bilo je potrebno uskladiti emisije i s obzirom na ostale predviđene dijelove nastavnog sata: pripremne vježbe za slušanje radio emisija, slušanje emisija i dopunske vježbe (Nola, 1954; Juračić, 1960/61: 19 – 20).

Pripremne vježbe služile su za motiviranje učenika za aktivno slušanje emisije. Ovisno o nastavnom predmetu i temi, to su bile aktivnosti kao što su uvodni razgovor i korištenje vizualnih i drugih grafičkih materijala vezanih uz radijsku emisiju, a koji su se nalazili u udžbenicima ili su tiskani u popratnim materijalima objavljenima u časopisu *Radio u školi*. Primjerice, učitelj je djeci mogao pokazati fotografije osoba, mjesta ili događaja koji će biti teme radijske emisije. Nakon najave emisije, slijedilo je slušanje emisije – ponekad bi učitelji isplanirali zajedničko slušanje emi-

¹² U prvim godinama izdaju se zasebne publikacije za svaki razred s detaljnim pregledom emisija, no od školske godine 1956./1957. izdaje se jedna publikacija s dosta šturijim pristupom emisijama. Časopis prestaje izlaziti 1958. godine; od 1960. počinje izlaziti novi list, *Radio i televizija u školi*, a od 1968. ponovno izlazi časopis *Radio u školi*.

sije uz bilježenje na ploču, a ponekad su učenici samostalno bilježili informacije. Nakon slušanja slijedile su tzv. dopunske vježbe. Za učenike mlađih razreda to je obično značilo prepričavanje sadržaja, razgovor o temi, izrada crteža i sl., a za starije učenike diskusiju, izvođenje jednostavnijih pokusa s opisom opažanja ili pisanje sastavka, kao i posjet određenim mjestima i institucijama izvan škole.

Uloga nastavnika bila je od neprocjenjive vrijednosti – učitelji su pratili dječju zainteresiranost za radijsku emisiju i mogli su pravovremeno reagirati ako je djeci trebala pomoć ili prepoznati dijelove emisije koji su pobudili najveći interes te dodatnim savjetima i vodstvom uputiti djecu na daljnje učenje, istraživanje i stvaranje (Nola, 1954; Juračić, 1960/61).

U nastojanjima da školski radijski program bude dostupan što većem broju škola, uz razvijanje tehničke baze i kvalitete signala, redakcija Školskog radija osigurava i dodatna auditivna sredstva kao što su gramofonske ploče i magnetofon koji se učestalije koristi od pedesetih godina 20. st. za snimanje zvučnih materijala (v. Šimunović i sur., 2019). Magnetofon kojim se snimao radijski program omogućio je slušanje radijskih emisija i izvan termina emitiranja. Korištenje snimki radijskih emisija dodatno je unaprijedilo nastavni rad i dalo je veću slobodu učitelju u organizaciji nastavnoga sata (Juračić, 1960/61).

Već i prije uspostave redakcije Školskog radija, Radio Zagreb raspolaže bogatim izborom gramofonskih ploča koje su korištene za redoviti glazbeno-obrazovni program (Duraković, 2019). Suradnja koju je Radio Zagreb ostvario s brojnim glazbenim pedagogima, povjesničarima i publicistima (ibid.), ali i drugim stručnjacima, pridonijela je kvaliteti radijskog školskog programa. S vremenom, usavršavanjem tehnologije gramofonskih ploča, omogućena je i proizvodnja materijala za korištenje u nastavi¹³.

2. 4. Četvrta faza – nova organizacija Školskog radija (od 1958. do 1960.)

Posljednja faza definirana u ovome radu nikako nije i konačna faza razvoja školskog radijskog programa, ali je riječ o razdoblju u kojem se primjećuje promjena interesnog fokusa Radio Zagreba. S jedne strane, primjećuje se prebacivanje odgovornosti za školski program na prosvjetne vlasti, a s druge strane, ne može se negirati povećani interes za razvijanjem novoga medija – televizije.

U trenutku formiranja redakcije Školskog radija, ona je organizacijski pripadala Radio Zagrebu, ali je svoju djelatnost mogla obavljati isključivo uz pomoć Savjeta

¹³ Primjerice, do tada je Jugoton objavio tri emisije Školskog radija, a to su bile: *Pinnocchio*, *Vječiti stražar* i *Novela od Stanca* (Juračić, 1960/61: 21).

i stručnih suradnika. Školski je program bio važan segment radijskog programa, ali Radio Zagreb nije imao zakonske ovlasti ili utjecaja na planiranje ili izvođenje nastavnog plana i programa i u tom je smislu u potpunosti ovisio o Savjetu. Istovremeno, školski je radijski program bio usmjeren na specifičnu publiku te nije zanimao ostale radijske slušatelje (Upravni odbor Radio Zagreba, 1955). Emitiranje kompleksnog školskog programa u tadašnjim prilično oskudnim tehničkim uvjetima bio je značajan izazov za Radio Zagreb¹⁴. Školski se program smatrao ozbiljnim poslom koji je rezultat rada entuzijasta (Manolić, 1953b), ali koji je bio dugoročno neodrživ s obzirom na tehničke i financijske loše uvjete, ali i s obzirom na to da je Radio Zagreb imao i druge radijske programe (Upravni odbor Radio Zagreba, 1956).

Stoga se godine 1958. organizacija Školskog radija prepušta Savjetu za prosvjetu, nauku i kulturu¹⁵ (ibid.) s ciljem da se financiranje Školskoga radija prepusti prosvjetnim vlastima kojima će Radio Zagreb, za novčanu naknadu, preko svojih odašiljača i dalje emitirati program Školskog radija (Vončina, 1999). No u razdoblju koje slijedi to se također nije pokazalo dobrim rješenjem jer je redakcija Školskog radija nužno ostala povezana s Radio Zagrebom (Radio televizija Zagreb, 1960: 10).

S druge strane, televizija je u počecima bila jedan od mnogih odjela Radio Zagreba (Šibl, 1986), a emitiranje televizijskog programa do 1957. izuzetno se povećava (v. Galić, 1986). U konačnici, 1. travnja 1960. godine, a s obzirom na zaključke Saveznog izvršnog vijeća u Beogradu, Školski radio i televizija postaju matične stanice Radio-televizije Zagreb. Na sjednici održanoj 9. svibnja 1960. godine, Savjet je promijenio naziv Školskog radija u naziv Školski radio i televizija te je imenovao Stručni savjet Školskog radija i televizije (Radio televizija Zagreb, 1960: 10).

¹⁴ U to vrijeme na Radio Zagrebu radio je 71 novinar, od čega je za Školski radio radilo osmero novinara i 21 pomoćni djelatnik (Savjet Radio Zagreba, 1957).

¹⁵ Iako se u *Biltenu RTZ* (Radio televizija Zagreb, 1960) govori o tome da Savjet preuzima organizaciju Školskog radija, Vončina (1997) navodi da Školski radio preuzima Institut za unaprjeđenje nastave. Kasnije, u časopisu *Radio i televizija u školi* (1960/61) kao suizdavač se navodi Zavod za unapređivanje školstva. Usprkos nejasnoj definiciji tko preuzima vodstvo nad Školskim radiom, prema dostupnoj dokumentaciji zaključuje se da je Radio Zagreb Savjetu prepustio odluku o tome koje će prosvjetno tijelo biti odgovorno za program, dok je Radio Zagreb program emitirao.

3. Zaključak

Iako je ideja o školskom radijskom programu – obrazovnom programu koji je sa držajno i vremenski emitiran u skladu s nastavnim planovima i programima – postojala od samih početaka radiofonije u Hrvatskoj, školski se program konkretnije počinje razvijati nakon 2. svjetskog rata, u skladu s opsežnim obrazovnim promjenama.

U radu se razvoj Školskog radija sistematizira u četiri faze. Prva, pripremna faza obuhvaća razdoblje osnivanja redakcije Školskog radija početkom 1953. godine. Na temelju dostupne dokumentacije, u radu se definiraju tri ključne okolnosti potrebne za nastanak Školskog radija – reforma školstva, angažman pedagoških djelatnika unutar Savjeta spremnih na suradnju i tehnička spremnost Radio Zagreba. Također, u radu se ističe manje poznata činjenica, a to je da je prvi poticaj za pokretanjem školskoga programa došao od strane Radio Zagreba već 1951. Taj je poziv Savjet prihvatio dvije godine kasnije, a na temelju dokumentacije zaključujemo da je tome zasigurno doprinijelo i pozitivno iskustvo inspektorice Savjeta, Danice Nola, tijekom boravka u Ujedinjenom Kraljevstvu i upoznavanjem s BBC-jevim školskim radijskim programom, *Broadcast to School*.

Druga faza obilježena je provedbom eksperimentalnog radijskog programa Školskog radija i stjecanjem iskustava koja će biti od iznimne važnosti za uspješno emitiranje redovitog programa Školskog radija.

Treća faza je najplodnija faza djelovanja Školskog radija. To je vrijeme integracije redovitog školskog radijskog programa u škole, programa koji je nastajao u uskoj suradnji radijskih djelatnika i iznimno velikog broja prosvjetnih stručnjaka, učitelja, nastavnika i učenika. U ovoj se fazi primjećuje porast broja emitiranih emisija i razvoj publikacija u kojima se donose upute i metodičke smjernice i za autore emisija i za učitelje. Poseban značaj ovoga razdoblja očituje se u neprestanom preispitivanju i kritičkom vrednovanju uloge radijskih emisija u nastavnom procesu, s obzirom na nastavni plan i program, ali i šire, u kontekstu društvenog, kulturnog i obrazovnog djelovanja radija.

Četvrta faza Školskog radija podrazumijeva prijelazno razdoblje naznačeno promjenama u strukturi redakcije školskog radijskog programa; od preispitivanja uloge školskog programa u okviru šireg radijskog programa Radio Zagreba do prebacivanja odgovornosti za program na prosvjetne vlasti, a u konačnici i prestrukturiranjem u novu redakciju za Školski radio i televiziju.

Analizom dokumentacije (zapisnika, izvješća sa sjednica i savjetovanja) te tekstova u periodici koji su pratili rad Školskog radija, u ovome se radu pokušalo sistematizirati ne samo faze u razvoju Školskoga radija u godinama njegova početnoga

razvoja već i razvoj svijesti i razumijevanja važne uloge radija u modernizaciji obrazovanja na području Hrvatske.

Na temelju definiranih metodička načela i smjernica kojima su se vodili autori programa, kao i na temelju metodički oblikovanih tekstova namijenjenih nastavnica, jasno je da cilj radijskih emisija nije bio samo radiofonsko praćenje nastavnog plana i programa. Cilj radijskih emisija bio je pobuđivanje intelektualne radoznalosti učenika i obogaćivanje njihova kulturnoga života (Nola, 1954), umjetničko oplemenjivanje nastave (Šicel, 1955), upoznavanje učenika sa suvremenim spoznajama iz znanosti i s političkim zbivanjima (Duraković, 2019), kvalitetna organizacija dječjeg slobodnog vremena (Nola, 1954), širenje učeničke predodžbe o svijetu i povezivanje škole sa životom (Leko, 1954/55), ali i izjednačavanje obrazovnih i kulturnih mogućnosti seoske i gradske djece (ibid.).

U razdoblju koje će uslijediti, uloga i značaj radijskih emisija donekle će se promijeniti, prije svega zbog novoga medija televizije, koja od 1960. godine kreće s eksperimentalnim školskim programom Školska televizija. Novi medij televizije ni pošto nije ukinuo medij radija, ali je zasigurno utjecao na promjenu njegova značaja i uloge u nastavnom procesu.

No, valja zabilježiti – uspjeh je televizijskog programa uvelike počivao na iskustvima stečenima na dugogodišnjem radu Školskog radija (Sviben, 1962). Dječji, a zatim školski i obrazovni program Radio-televizije Zagreb nastao je na temelju ideja i znanja djelatnika koji su svoj zanat usavršili upravo na radiju i u uskoj suradnji s pedagoškim stručnjacima.

Iskustva uspješne suradnje Radio Zagreba s odgojno-obrazovnim sustavom – sinergijom radijskih i umjetničkih djelatnika, prosvjetnih vlasti, ali i učitelja, nastavnika i učenika koji su zajednički stvorili Školski radio – od neprocjenjive su vrijednosti i danas, kada promišljamo o načinima kvalitetne implementacije novih medija u nastavni proces.

Literatura

- Barsook, B. (29. travanj 1922). Delivering a Lecture at Tufts by Radio. *Radio World*, 13. (pristupljeno 8. siječnja 2025.) <https://www.worldradiohistory.com/Archive-Radio-World/20s/22/Radio-World-1922-Apr-29.pdf>
- Berkman, D. (1992). The Promise of Early Radio and Television for Education — as Seen by the Nation's Periodical Press. *Educational Technology*, 32 (12), 26–31. (pristupljeno 20. siječnja 2025.) <http://www.jstor.org/stable/44425564>
- Bryson, L. (1943). The American School of the Air. *Music Educators Journal*, 30 (1), 19-19. <https://doi.org/10.2307/3386363>
- Carter, L. (2021). Rhoda Power, BBC Radio, and Mass Education, 1922-1957. *Revue française de civilisation britannique*. XXVI-1 (pristupljeno 7. veljače 2025.) <https://journals.openedition.org/rfcb/7316>

- Duraković, L. (2019). Glazbena nastava i odgoj za socijalističko društvo: školski radio - radijske emisije u nastavi muzičkog odgoja (1953-1958). U: I. P. Gortan-Carlin, B. Radić (ur.), *Zbornik radova s 8. međunarodnog muzikološkog skupa "Iz istarske glazbene riznice"*, Glazbe Jadrana- identitet, utjecaji, tradicije. (7 – 27). Novigrad: Naklada Čakavskog sabora za glazbu.
- Đilas, M. (1950). Problemi školstva u borbi za socijalizam u našoj zemlji, *Rezolucija III. Plenuma CK KPJ o zadacima u školstvu*. Zagreb: Kultura.žala.
- Franković, D. (1953). *Bitna obilježja socijalističke idejnosti i političnosti nastave*. Zagreb: Radovi Pedagoškog instituta Filozofskog Fakulteta u Zagrebu.
- Galić, R. (1986). *Tehnički razvoj radija i televizije u Jugoslaviji 1926-1986*. Zagreb: Školska knjiga.
- Guberina, P. (1954). Radio kao auditivno nastavno sredstvo. *Radio problemi*, 1, 17 – 21.
- Halper, D. (2018). Preserving the Story of Greater Boston's Pioneering Broadcast Stations 1XE and WGI. *The AWA Review* (31), 29 – 62.
- Haus, D. (2006). *Expertise at War: The National Committee on Education by Radio, The National Association of Broadcasters, The Federal Radio Commission and the Battle for American Radio. History Ph.D. Dissertations*. (pristupljeno 12. siječnja 2025.) https://scholarworks.bgsu.edu/hist_diss/1
- Hrvatski Radio list. (1941). Državna radio postaja Zagreb u službi Ustaške Hrvatske. *Hrvatski Radio list*, br. 1.
- Juračić, H. (1960/61). Radio emisije. *Radio i televizija u školi*, 2, 5 – 21.
- Keith, A. (1929). Educational Radio in Europe and America. *Music Supervisors' Journal*, 16 (2), 39–43. <https://www.jstor.org/stable/3383556?seq=1>
- Leko, I. (1954/55). Radio u školi. *Radio u školi*, 1, 6 – 7.
- Manolić, M. (1953a). Uvođenje radija kao pomoćnog nastavnog sredstva u naše škole. *Radio-problemi, bilten za pitanja radiofonije*, broj 1, 14 – 16.
- Manolić, M. (1953b). Počeci školskog radija. *Radio-problemi, bilten za pitanja radiofonije*, broj 12, 32 – 36.
- Mučalo, M. (2010). *Radio – medij 20. stoljeća*. Zagreb: AGM.
- Muzičke emisije (1954/55). *Radio u školi*, 15.
- Nola, D. (1954). O radio emisijama za škole. Referat za republičko savjetovanje 26.5. 1954. *Radio problemi – Bilten za pitanja radiofonije*. Zagreb: Odsjek za propagandu i studij programa pri Radio Zagrebu (6), 27 – 39.
- Nola, D. (1960). Školski radio i naša škola. *Radio i televizija u školi*, 6 – 7.
- O programu za osnovne škole (1954./55.). *Radio u školi*, 9.
- Podsjetnik za autore školskih emisija (1954/55). *Radio u školi*, 4, 74 – 75.
- Polić, B. (1953). Englezi pristupaju vrlo oprezno uvođenju televizije u škole. *Radio problemi*, 26.
- Radio televizija Zagreb. Ured za studij programa i veze sa slušaocima i gledaocima. (1960). Školski radio i televizija – nova organizaciona jedinica Radio-televizije Zagreb“. *Bilten*, 10 – 11.
- Radio u školi (1954/55). *Radio u školi*, 6.
- Redakcija za školske emisije Radio Zagreba. (27. lipnja 1956.). *Materijal za II. Sjednicu Savjeta Radio Zagreba*. [Neobjavljeni zapisnik sjednice].
- Redakcija za školske emisije Radio Zagreba. (18. listopada 1956.). *Materijal za III. Sjednicu Savjeta Radio Zagreba*. [Neobjavljeni zapisnik sjednice].

- Savjet Radio Zagreba (4. prosinca 1957.). *Zapisnik sa sjednice Savjeta Radio Zagreba*. [Neobjavljeni zapisnik sjednice].
- Savjet za prosvjetu, nauku i kulturu Narodne Republike Hrvatske. (10. travnja 1953.). Dopis br. 5944-1953. [Neobjavljeni zapisnik sjednice].
- Savjet za prosvjetu, nauku i kulturu Narodne Republike Hrvatske. (8. srpnja 1953.). *Slušanje radioemisija*. Dopis br. 10510-1953. [Neobjavljeni zapisnik sjednice].
- Schiffer, R. (14. listopada 1945). School of the Air: The 'World's Largest Classroom' Begins Its Sixteenth Year on CBS. *The New York Times*. (pristupljeno 10. siječnja 2025.) 'SCHOOL OF THE AIR'; The 'World's Largest Classroom' Begins Its Sixteenth Year on CBS - The New York Times
- Strugar, V. (2023). Duže trajanje obveznog školovanja u Hrvatskoj: Još uvijek nije ostvarena toliko potrebna europeizacija hrvatskoga školstva. *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, (17), 17-55. <https://doi.org/10.21857/yq32oh8ko9>
- Svete, V. (1954/55). Prve emisije školskog radija iz studija u Splitu. *Radio u školi, priručnik za nastavnike*, Zagreb: Radio-Zagreb, str. 8.
- Sviben, M. (1962). Veći i raznovrsniji TV program za mlade. *Bilten RTZ-a*, 6 – 7.
- Šibl, I. (1986). *Sjećanja II: Ratni dnevnik*, Zagreb: Globus
- Šicel, M. (1955). O zadacima školskog radija i njegovoj primjeni u nastavi. *Pedagoški rad*, 10 (6-7), 250 – 253.
- Šimunović, D., Bujić, N. i Fajt, S. (2019). Tehnički razvoj javnoga radija u Hrvatskoj. *Godišnjak Akademije tehničkih znanosti Hrvatske*, 2019 (1), 355 – 407.
- Švajcer, V. (1955/56). Dvije godine korisne suradnje. *Radio u školi*, 1, 8 – 9.
- Tyler, I. K. (1939). Recent Developments in Radio Education. *The English Journal*, 28 (3), 193–199. <https://doi.org/10.2307/806408>
- Upravni odbor Radio Zagreba (24. veljače 1956.). *Zapisnik sa treće sjednice Upravnog odbora Radio Zagreba*. [Neobjavljeni zapisnik sjednice].
- Upravni odbor Radio Zagreba. (29. i 30. lipnja 1955.). *Zapisnik druge redovne sjednice upravnog odbora Radio Zagreba Radio Zagreb*. [Neobjavljeni zapisnik sjednice].
- Uvođenje radija kao pomoćnog nastavnog sredstva u naše škole (1953). *Radio problemi*, 1, 14.
- Vončina, N. (1997). *Dvanaest prevratnih godina: 1941.-1953.: prilozi za povijest radija u Hrvatskoj II*. Zagreb: Radio Zagreb.
- Vončina, N. (1999). *TV osvaja Hrvatsku: prilozi za povijest radija i televizije u Hrvatskoj III: (1954.-1958.)*. Zagreb: Treći program Hrvatskog radija.

The Development and Methodological Principles of Radio Zagreb's The School Radio

Abstract

The School Radio was a specific and school-oriented radio programme that emerged in the historical context of the 1950s, created in the collaboration between *Radio Zagreb* and the Committee for Education, Science, and Culture of the People's Republic of Croatia. This paper, based on the analysis of archival material from *Croatian Radio Television*, publications for radio workers, and periodicals for primary and secondary school teachers, aims to systematise the data on the development of the school radio program during the broadcasting period of *The School Radio* – from forming the editorial board in 1953 to 1960, when *The School Radio* becomes part of *School Radio and Television*. This paper aims to define and critically examine the features of *The School Radio* development phases and observe its methodological principles in creating a school-oriented educational radio programme.

Keywords: methodological principles of a school radio program; *Radio Zagreb*; *The School Radio*; *The School Radio* developmental phases.

